

Александар Крел

*Етнографски институт САНУ
Београд
eisanu@ei.ac.rs*

"Немачко удружење *Адам Беренц*" и ревитализација етничког идентитета Немаца у Апатину*

Апстракт: Бавећи се истраживањем етничког идентитета припадника немачке националне мањине у Војводини, имао сам прилику да спроведем истраживање међу апатинским Немцима окупљеним око тамошњег "Немачког удружења *Адам Беренц*". Истражујући у Апатину, који је у прошлости био један од најзначајнијих историјских, културних и привредних центара војвођанских Немаца, настојао сам да утврдим улогу које је поменуто удружење одиграло у трансформацији идентитетске стратегије апатинских Немаца током последњих година. Упоредо с тим, желео сам да извршим анализу модалитета које немачка заједница користи у циљу ревитализације, односно (ре)конструкције сопственог етничког и културног идентитета у тој локалној средини.

Кључне речи: немачка национална мањина у Војводини, Немци, "Немачко удружење *Адам Беренц*", Апатин, конструкција етничког идентитета, симболи/маркери етничког идентитета, стратегије етничког идентитета, етничка мимикрија, скривене мањине

Увод

Важан догађај за малобројну заједницу Немаца у Војводини збио се 1992. године у Новом Саду, када је основано и с радом отпочело удружење "Die Dunau". Конципирано као удружење чији је примарни задатак био очување, ревитализација и јавно испољавање симбола етничког и културног идентитета немачке националне мањине у Војводини, оно је било прво невладино удружење основано након окончања Другог светског рата. Оно је својим оснивањем најавило окончање периода "етничке мимикрије" и почетак обнове етничког и културног идентитета војвођанских Немаца (Крел 2006а, 324-328). Истовремено је покренуло "ланчану

* Рад је настао као резултат рада на пројекту Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори, (број 147023) финансираног од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

реакцију" формирања сличних удружења с истим задатком и у другим урбаним војвођанским срединама у којима живе Немци¹, а која још није окончана, будући да је још увек у току оснивање нових удружења². Чињеница да су војвођански Немци, након неколико деценија дуге "етничке хибернације" покренули процес (ре)конструкције сопственог етничког идентитета, те да се та акција одвија искључиво у оквиру њихових удружења, тачније речено да она играју кључну улогу у њему, определила ме је да у временском периоду од 2004. до 2008. године спроведем теренска истраживања у неколико таквих удружења. У склопу поменутих истраживања, имао сам прилике да у неколико наврата боравим међу члановима "Немачког удружења *Адам Беренц*" из Апатина, и да у разговору с његовим руководиоцима и члановима сазнам више детаља о његовим активностима.

Од насељавања Немаца у Апатин до оснивања удружења *Адам Беренц*: историјски и друштвени контекст

Први писани документ у коме се спомиње данашњи Апатин³ потиче из 1011. године (Вукчић 1969,12). Апатин, који је име добио по истоиме-

¹ Према званичним подацима Републичког завода за статистику, по последњем попису становништва из 2002. године, на територији Србије живи 3.901 припадник немачке националне мањине. Од њиховог укупног броја, највећи број Немаца живи на територији Војводине, њих 3.154, а у осталом делу Републике живи само њих 747. У односу на попис из 1991. године, укупни број Немаца (5.172) смањило се за 1.271 припадника. Демографски пад је био знатно израженији у Србији, где се број Немаца са 1.299 смањило на 747, него у Војводини. Највише Немаца данас живи у Београду (481), Новом Саду (410), Сомбору (339), Суботици (272), Панчеву (227), Зрењанину (181), Апатину (159) и Кули (158). У етничкој структури Војводине Немци учествују са 0,16%. (Domonji 2003-2004, 151).

² До данас је регистровано 15 оваквих удружења, од чега 14 на територији Војводине и једно у Београду.

³ Апатин (мађарски Apatin, немачки Abthausen) јесте административни, привредни и културни центар истоимене општине смештен у северозападном делу Војводине, на левој обали Дунава. Ово градско насеље, заједно са још четири сеоска (Свилејевом, Пригревицом, Сонтом и Купусином) чини истоимену општину која се на површини од 333 км² простире између општина Сомбор и Оџаци, у Западно бачком округу. Он је од Сомбора, највећег административног, привредног и културног центра Западно бачког округа, удаљен свега 16 километара, а преко њега је друмским путем и железничком пругом повезан с Новим Садамом и Београдом. Апатин је, преко Сонте и Богојева, повезан и с Републиком Хрватском и као такав представља важну раскрсницу копнених и речних путева

ној опатији у Калочкој бискупији, током 14. века налазио се у поседу угарских племића, да би 1417. године доспео под Отоманску власт и под њеном управом остао наредних 140 година.⁴ Хабсбуршка монархија, након ослобођења ових крајева од Турака, вођена жељом да убрза њихов привредни и демографски опоравак, убрзо отпочиње њихову колонизацију. Свесна геостратешке важности средњег тока Дунава преко кога се повезују западна, средња и југоисточна Европа, доноси одлуку да, нешто јужније од данашњег Апатина, приступи изградњи пристаништа које ће бити оспособљено за усидравање већег броја бродова, чиме би се појачао утицај аустријске царевине у том делу ове важне европске речне саобраћајнице. Радови на подизању пристаништа и великог војног магазина отпочели су 1739. године (Вукчић, 24). Око њих почиње да се развија насеље, чија планска изградња почиње половином 18. века, када почиње систематско насељавање Немаца из разних кнежевина с простора некадашњег Светог римског царства, аустријске царевине и мађарске краљевине (Машић 1998, 16).

Први Немачки колонисти, махом занатлије (воденичари, пекари и лађари), насељавају се око будућег пристаништа, упоредо с почетком радова на његовом подизању, већ током 1739. године. Ови немачки досељеници насељени око данашњег Апатина били су нека врста предходнице грандиозног пројекта колонизације јужне Угарске и средњег тока Дунава, а први велики талас немачких колониста у Апатин стиже 1748. године, док се српска насеља у околини силом расељавају (Вукчић, 25-33). Планска колонизација Немаца у средњем току Дунава и јужној Угарској кулминира у периоду од 1740. до 1750. године, када Апатин постаје прихватни центар за све колонисте, у коме добијају свој коначан распоред и из кога се упућују на своја крајња одредишта.⁵

Већ у првим годинама колонизације, у оквиру које су, осим Немаца, у нешто мањој мери насељавани и припадници других етничких група, Апатин постаје једно од најбројнијих немачких насеља у Бачкој. Упркос чињеници да није постао административно средиште немачких колониста у Бачкој, сматрао се њиховим неформалним центром. Дворска ком-

у западном делу Војводине. Према последњем попису из 2002. године Апатин има 19.320 становника, од 142 припадника немачке заједнице, што чини 0,73% укупног броја становника у овом војвођанском месту.

Види: Апатин, <http://www.turizam.apatin.com/index.html> , 27.10.2009.

⁴ Види: Апатин, <http://www.apatin.com>, 27.10. 2009.

⁵ Немачки колонисти регрутовани из различитих области (Баден – Витенберга, Саксоније, Елзаса и Лорене, Рура, Лотарингије, Тирола, Шлезеије, Пруске, Чешке и Моравске) запрежним колима или пешице пристизали су у Улм или Регенсбург, одакле су сплавовима популарно названим "Улмске кутије" Дунавом транспортовани до Апатина. Упореди (Вукчић, 33; В. Jankulov 1961).

ра је, због стратешког положаја Апатина и његове улоге коју је имао као транзитно место односно последња истоварна станица на Дунаву, у процесу колонизације подржала његов убрзани развој и због тога је приступила подизању неопходне пратеће инфраструктуре. Јачање стратешког и привредног значаја Апатина потврђено је 1760. године, када је постао стално трговиште с посебним статусом, да би 1773. године постао средиште среза (Kalman 2004, 8).

Упркос поплави катастрофалних размера која је задесила Апатин пред крај 18. века, у којој је уништена готово половина објеката у њему, укључујући и стари центар⁶, захваљујући процвату занатства, трговине и бродоградњи, град не само да се опоравио већ је доживео потпуни привредни и културни развитак у првој половини 19. века. Велики број апатинских Немаца оријентисао се ка индустријској производњи, што је довело до јачања, ионако завидног, економског статуса припадника ове етничке групе у том граду. Последњих деценија 19. и почетком 20. века Немци у Апатину чинили су већинско становништво. Ту чињеницу потврђују резултати пописа спроведеног 1880. године. На њима није постављано питање које се односи на етничку опредељеност становништва, већ се оно изјашњавало о свом матерњем језику (као у то време релевантаном фактору за утврђивање етничке опредељености становништва) и својој конфесионалној припадности. Према тим резултатима, од укупно 11.973 становника колико их је у то време Апатин имао, 10.668 Апатинаца изјаснило се да је немачки њихов матерњи језик. Слични су резултати пописа спроведеног 1910. године, према којима се од укупно 13.136 житеља Апатина, 11.661 лица изјаснило да им је немачки матерњи језик (Rüdiger 1931, 123-125).

Апатински Немци су у периоду између Првог и Другог светског рата, уз одређене локалне специфичности, делили судбину својих сународника у Краљевини Југославији, водећи веома развијен културни, политички и привредни живот (Janjetović 2005a).

Преломни моменат у животима апатинских Немаца наступио је непосредно по окончању Другог светског рата када су се, попут већине својих сународника у Југославији, нашли под ударом револуционарних закона којима су се нове власти обрачунавале са сарадницима окупатора, али и политичким, класним и верским неистомишљеницима (Janjetović 2005b, 249-286). Попут већине војвођанских Немаца који се, након расформиравања сабирних логора и репатријације, нису одлучили за иселјавање у Немачку или Аустрију већ за останак у Војводини (Димитријевић 2005, 337-404), а како нису показивали превише интересовања за покушаје југословенских власти да их интегришу у ширу друштвену заједни-

⁶ Види: <http://www.apatin.com>, 27.10. 2009.

цу (G. Nikolić 2003, 174-176), највећи део њихових сународника из Апатина одлучио се за етничку мимикрију. Ради се о примени идентитетске стратегије коју карактерише свесна привремена или трајна обустава јавног испољавања симбола етничког идентитета сопствене заједнице, као и свесно прихватање и јавно испољавања обележја других етничких група из непосредног окружења, која су у том тренутку имала повољнији друштвени положај (Крел 2006б). Немци у Војводини, укључујући и њихове апатинске сународнике, вођени страхом због трауматичних послератних искустава, на пописима становништва спровођеним у периоду од 1945. до 1991. године, масовно су се изјашњавали као Мађари, Хрвати, Чеси, Срби или припадници неке друге етничке заједнице из непосредног окружења. У извесном броју случајева одбацивали су и/или прикривали сопствена лична и породична имена, често прихватајући она која су уобичајена међу припадницима мађарске, хрватске, српске или неке друге етничке групе из окружења (Крел 2006а, 319-332; Крел 2008, 155-168).

Етничку мимикрију војвођанских Немаца, односно свесну "попустљивост" и/или "пропустљивост" њихових етничких граница, додатно је стимулисао велики број мешовитих бракова између лица немачког порекла и припадника других етничких група, склопљених у овој национално мешовитој средини. Веома значајан фактор који је олакшао етничку мимикрију војвођанских Немаца јесте преклапање њихових религијских уверења с припадницима других етничких група на тим просторима, односно – њихова припадност религијским заједницама у којима се налази и велики број верника из других етничких група из окружења.

Већина војвођанских Немаца нерадо се служила немачким језиком, не само у јавној комуникацији већ и приликом разговора с блиским сродницима, па чак и с члановима породице. Уместо на немачком, комуникација се одвијала на језику или језицима других етничких група у Војводини. Описујући страх од разговора на немачком језику у његовој породици у послератном периоду, један од мојих саговорника каже:

У мојој породици после Другог светског рата немачки језик је представљао апсолутну табу тему. Нико није смео причати на немачком језику. Моја мајка није добро знала мађарски, али је морала да га за кратко време добро савлада, да би могла да се се што пре асимилује међу Мађаре. Моји су тако почели да се изјашњавају као Мађари, а тек од скора су поново почели да се изјашњавају као Немци.

(м, 1966, Апатин)

Одсуство употребе немачког језика међу апатинским Немцима делимично је проузроковано и одвијањем свакодневне комуникације на српском, хрватском и/или мађарском језику, који су као језици најбројнијих етничких заједница у окружењу били у службеној употреби, што са ма-

терњим језиком припадника немачке националне мањине није био случај. Осим тога, Немци у Апатину нису организовали масовне прославе којима би обележавали празнике, тако да се може констатовати да су они у том периоду, попут својих сународника у Војводини, у највећем броју функционисали као скривена мањина (Promiser 2004, 13).

Етничку мимикрију и део опште атмосфере у којој су живели припадници немачке националне мањине, у то време, на веома сликовит начин илуструје реченица коју ми је саопштила једна од мојих многобројних саговорница из Апатина. Упитана о разлозима због којих се изјашњавала као Мађарица у то време, иако су сви у њеном непосредном окружењу знали да је Немица, она је одговорила: "*Били бисмо и Кинези, само да нас оставе на миру!*" (Крел 2009б, 139).

Избор овакве идентитеске стратегије узроковао је негативне последице по заједницу апатинских Немаца, јер су њоме олакшани и убрзани ранији покушаји етничке и културне асимилације дела те популације. Због њене примене у периоду након Другог светског рата, велики број Немаца у Апатину извршио је етнички трансфер у неке од етничких група из непосредног окружења, тако да се она, уз смањење природног прираштаја може се сматрати једним од највећих узрока смањења њиховог броја у овој војвођанској средини.

Буђење апатинских Немаца из "етничке хибернације" и слободна манифестације симбола етничког идентитета: оснивање "Немачког удружења *Адам Беренц*"

Снажни ехо националистичке реторике, праћен све гласнијим звекотом оружја, који је одјекивао на просторима "умируће" СФРЈ почетком деведесетих година "тргао" је војвођанске Немце из деценијама дуго стања "етничке хибернације". Поучени историјским искуством, које им је говорило да је немачка национална мањина на војвођанском простору, по окончању сваког војног сукоба вођеног током прошлог века, "милом или силом" мењала сопствену етничку стратегију, одважили су се да стратегију етничке мимикрије замене јавним испољавањем симбола етничког идентитета. Супституција те две стратегије није се догодила тренутно, већ се одвијала обазриво и у континуитету, упоредо са формирањем нових држава на некадашњем простору бивше авнојевске Југославије и редефинисањем државе у којој су живели. Иако је започета усред снажне "етничке олује", која је изазвала драматичан распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, тек 2002. године, упоредо с почетком процеса транзиције, супституција идентитетских стратегија војвођанских Немаца доживљава своју пуну реализацију.

Након оснивања "Die Dunau"-а, формиран су "Немачки народни савез" (Deutscher Volksverband) из Суботице и "Хуманитарно немачко удружење Герхард Сомбор", као удружења са задатком да се баве очувањем, ревитализацијом и јавним испољавањем симбола етничког и културног идентитета немачке националне мањине у Војводини. У процесу буђења војвођанских Немаца из "етничке хибернације", у Апатину је формирано и четврто по реду удружење које окупља и репрезентује представнике немачке националне мањине у локалној средини. Реч је о "Немачком удружењу Адам Беренц". Његови оснивачи, међу којима има и бивших активиста суботичког и сомборског удружења, вођени жељом да "оживе" Немце у Апатину и његовој околини на сличан начин на који су то учинили њихови сународници у срединама у којима већ дужи низ година делују слична удружења, одлучили су да се ухвате у коштац са нагомиланим проблемима "успаване", локалне немачке заједнице.

О разлозима његовог оснивања, председник апатинског удружења, господин Борис Машић, каже:

До формирања удружења у Апатину дошло је јер се показало да је њихов рад делотворан за решавање проблема у локалним срединама. У доношењу такве одлуке доста нам је помогао господин Ханс Хам (Hans Hamt) испред завичајног удружења Апатинаца у Немачкој.

"Немачко удружење Адам Беренц" је одмах по оснивању, попут преходно основаних удружења, покренуло читав низ активности усмерених ка обнови и поновном успостављању јавног манифестовања најзначајнијих симбола маркера етничког идентитета – језика, вере, обичаја и културног наслеђа. Међутим, на почетку свога деловања, његово руководство и чланови наилазили су на идентичне проблеме с којима су се сусретале њихове колеге из преходно основаних удружења. С обзиром на чињеницу да су преходних деценија свесно и систематски одбацивали лична имена, презимена и надимке, узимајући она која су била карактеристична за етничке групе из непосредног окружења, а којима су у јавности могли да "замаскирају" своју етничку припадност, није био редак случај да су се припадници немачке националне мањине бојажљиво учлањивали у новоформирана удружења, не само због сенки прошлости, већ и због бојазни да нису успели да у довољној мери очувају неке од најважнијих одредница сопственог етничког и културног идентитета. Било је случајева да су чак и истакнути чланови поменутих удружења имали проблеме у погледу њихове употребе и спољне манифестације. Због тога се приступило њиховом реактивирању и својеврсном "освежавању", односно руководство "Немачког удружење Адам Беренц" бодрило је лица немачког порекла у својој средини да "врате" и слободно, без стида и бојазности, употребљавају своја лична имена, презимена и надимке.

О томе Борис Машић, председник "Немачког удружења Адам Беренц" каже:

Додуше, покушаја асимилације на овим просторима било је и раније. Сетимо се само мађаризације, која је овде била јака и пре Првог светског рата. Међутим, ово са чиме се немачка мањина у Војводини сусрела после Другог светског рата је оставило велики траг. Било је бројних случајева да су људи мађаризовали своја крштена имена, само да би прикрили своје немачко порекло. Конкретно моја фамилија, с мајчине стране се презива Линдбергер (Lindberger), али су захваљујући коришћењу мађаризације личних имена, после рата 'прошли' као Мађари, и тако успели да избегну логор. Знају и друге људе који су се у Апатину спасили на исти начин, иако су имали типично немачка презимена. Асимилација је била неминовна, јер је пружала једину прилику да се преживи.

"Немачко удружење Адам Беренц" данас чине: председништво, надзорни одбор, благајник и три референта задужена за културне активности, рад с омладином и хуманитарни рад. Базу удружења чини око 100 регистрованих чланова, од чега око педесет активиста. Чланови удружења одржавају редовне састанке једном месечно, прве среде у месецу, а по потреби одржавају се и ванредни састанци. Сваке године одржава се редовна скупштина на којој се бирају председник и малобројни функционери. За разлику од "Немачког народног савеза" и "Хуманитарног немачког удружења Герхард Сомбор", чији статuti праве разлику између њихових чланова и симпатизера у зависности од тога да ли се они изјашњавају као Немци или не, у "Немачком удружењу Адам Беренц" није такав случај. У њему припадност немачкој заједници није пресудан критеријум да би нека особа могла постати њен члан и учествовати у доношењу одлука везаних за његове активности. Председник удружења од његовог оснивања, господин Борис Машић о томе каже:

Од самог почетка нам је било јасно да удружење мора бити мултиетничке природе, усмерено на очување и заштиту немачке културне баштине. Због тога је оно у потпуности отворено и за припаднике других етничких група из окружења. Међу својим члановима, ми данас, осим Немаца, имамо Србе, Хрвате, Мађаре. Рекао бих да смо специфични управо због те своје етничке шаролкости у односу на остала удружења.

Председник апатинског удружења, такође, наглашава да је лично инсистирао да се у прво време по оснивању не врши расподела хуманитарне помоћи преко удружења јер није желео да она буде протумачена као средство принудног учлањивања. Међутим, данас апатинско удружење има посебну секцију која се стара о расподели хуманитарне помоћи својим суграђанима немачког порекла. Кључну улогу у њеном прикупљању има господин Роберт Лар (Robert Lahr) из Егенфелдена (Eggenfelden) у

СР Немачкој. Рођен на овим просторима, у бачком селу Куцура, недалеко од Врбаса, он преко хуманитарне организације којом руководи, "за браћу и сестре у Војводини" већ више од 15 година пред Божић шаље велику количину намирница, средстава за одржавање личне и кућне хигијене, половну обућу и одећу. Највећи део ове робе дистрибуира се војвођанским Немцима преко Савезног министарства унутрашњих послова републике Немачке, са седиштем у Бону, преко Савезне управе у Келну. Прикупљена средства се у сарадњи с локалним подружницама Црвеног крста Војводине и надлежним институцијама покрајинске владе задуженим за питања људских права и националних мањина распоређује и дистрибуира локалним удружењима.

У апатинском удружењу истичу да лица заинтересована за њено добијање морају испунити три основна услова: морају бити немачког порекла, старија од 60 година и слабијег имовинског стања. Чланови комисије за доделу хуманитарне помоћи анкетају потенцијалне уживаоце хуманитарне помоћи и прикупљају податке о члановима заједнице којима је она неопходна, а затим предају захтеве за њено прибављање и обављају сав неопходан технички део везан за њену расподелу. Они су такође у обавези да извести надлежну комисију Министарства иностраних послова СР Немачке о њеној додели и/или да њене чланове на лицу места упознају с материјалним стањем уживалаца помоћи.

Поред расподеле хуманитарне помоћи, руководство и активисти "Немачког удружења *Адам Беренц*" организовали су читав низ дешавања да би покренули културни и друштвени живот немачке заједнице у Апатину, а место на коме се оне углавном одвијају јесте кућа у којој је некада радио и живео апатински свештеник Адам Беренц, по коме је оно добило име⁷. Ова кућа је обновљена, а њене просторије опремљене финансиј-

⁷ Адам Беренц (Adam Berenz) је рођен у Апатину 19. 09.1898. године. Након завршене средње школе и студија теологије и филозофије у Калочи, као капелан службовао је у неколико војвођанских места, да би 23. 06. 1933. године постао први викар освештане цркве "Срца Исусовог". За време службовања у свом родном граду, као главни уредник "Die Dunau"-а, стекао је углед бескомпромисног борца против националсоцијализма. За време Другог светског рата, његови чланци су се преко Ватикана и илегалног радио Париза слали у Лондон, а преко тамошњег радио програма дистрибуирани су у цео свет. Недуго након пада Хортијевог режима и немачке окупације Мађарске, Адама Беренца су 02.05.1944. године ухапсили припадници злогласног Гестапо-а и спровели га у Сомбор, одакле је пребачен у Сегедин. Захваљујући интервенцији високих представника римокатоличке цркве у Мађарској ослобођен је даље полицијске тортуре и одведен у Калочу, где је боравио све до своје смрти 21. 10. 1968. године. Након Другог светског рата у више наврата је протествовао због наметања колективне кривице Подунавским Швабама и одијума коме су били изложени током

ским средствима која је у ту сврху издвојила СО Апатин. Велика финансијска помоћ за њену реконструкцију и набавку намештаја дошла је и у виду добровољних новчаних прилога из Немачке, прикупљених међу апатинским Немцима окупљеним око тамошњег завичајног удружења. Захваљујући тој помоћи, у њој се данас налазе комплетно опремљене просторије за састанке, канцеларија, легат посвећен Адаму Беренцу, као и библиотека која поседује завидан број књига и часописа на немачком језику, од којих највећи број чине оне које су религиозног садржаја и потичу из његове заоставштине. Апатинско удружење је за своје чланове организовало бесплатну обуку у раду на рачунарима, а у циљу популаризације немачке културе, заинтересованим посетиоцима родне куће Адама Беренца, омогућено је праћење сателитских телевизијских програма с немачког говорног подручја.

Вишедеценијско одсуство јавне употребе немачког језика у Апатину условило је да Немци у овом месту, слично као и у другим војвођанским срединама, недовољно добро познају немачки језик. Велики број старијих припадника ове заједнице добрим делом га је заборавио, а млађи га нису у довољној мери научили. Због тога је "Немачко удружење Адам Беренц" посебну пажњу посветило јачању степена познавања немачког језика и његове јавне употребе у апатинској немачкој заједници. Чланови удружења су, сматрајући немачки језик аутентичним обележјем сопствене заједнице, чијом употребом у свакодневной комуникацији апатински Немци могу да изграде јасне етничке границе према осталим етничким групама из окружења, организовало бесплатан течај немачког језика за све заинтересоване полазнике, међу којима се налази велики број његових чланова.

Наставу немачког језика, доступну свим заинтересованим полазницима из Апатина и његове околине, држе четири професорке немачког језика, запослене у локалним основним и средњим школама. Будући да су и саме чланице апатинског удружења, за њено извођење не захтевају новчану накнаду, јер сматрају да на тај начин пружају сопствени допринос оживљавању локалне немачке заједнице.

Наставу похађају четири групе одраслих полазника курса и четири групе деце, укупно њих 120. Борис Машић, илуструјући генерацијску шароликост полазника, с поносом истиче да "*најмлађи има 5, а најстарији 82 године*". Полазници су у прилици да, у складу са својим степеном познавања немачког језика, похађају почетни, средњи или виши течај.

послератних година у Југославији. У знак сећања на његово дело, у кући у којој је живео и радио налази се легат посвећен Адаму Беренцу, у коме, између осталог, посетиоци могу видети неке од његових личних ствари и оригиналне примерке "Die Dunau"-а (Машић 1988, 45-46).

Руководиоци удружења наглашавају да уџбенике и остала средства за извођење наставе немачког језика добијају преко амбасаде СР Немачке, што им омогућава да полазницима курса обезбеде бесплатну наставу.

У циљу популаризације немачке културе, руководство "Немачког удружења *Адам Беренц*" у свом седишту организује промоције књига и књижевне вечери, изложбе, концерте, пројекције филмова, путем којих се публика упознаје с класичним и савременим уметничким делима немачких аутора. На њима се такође представљају и књиге домаћих аутора које се баве историјом и културом војвођанских Немаца, а заинтересовани посетиоци су путем плаката обавештавани о одржавању поменутих културних догађаја.

Руководство "Немачког удружења *Адам Беренц*", у сарадњи са представницима "Die Dunau"-а, "Немачког народног савеза", "Хуманитарног немачког удружења *Герхард* Сомбор" и "Светског савеза подунавских Немаца", учествовало је у обележавању стратишта – места на којима се налазе масовне гробнице у којима су сахрањене жртве из редова војвођанских Немаца и на којима су постојали сабирни логори намењени њиховом улогоравању. У овим акцијама, које су спроведене уз одобрење покрајинских и локалних органа власти, али и учешће једног броја мештана, подигнута су спомен-обележја у Гакову, Книћанину и Бачком јарку.

Значајан део активности "Немачког удружења *Адам Беренц*" односи се на организацију посета исељених војвођанских Немаца некадашњем завичају. Читава акција покренута је 2002. године, а њени иницијатори су, уз челне људе апатинског удружења, чланови руководства осталих удружења војвођанских Немаца и представници "Светске организације подунавских Шваба", представници Скупштине АП Војводине и Скупштина општине Апатин. Захваљујући њиховој координираној сарадњи, у склопу посете свом завичају организоване групе Немаца рођених у Војводини један дан проводе у Апатину. Том приликом њихови домаћини, чланови "Немачког удружења *Адам Беренц*" гостима из Немачке приређују ручак, на чијем менију се обавезно налази надалеко чувен специјалитет овог краја – рибљи паприкаш. Ово дружење праћено је музиком тамбурашког оркестра.

"Немачко удружење *Адам Беренц*" већ дужи низ година одржава контакте са бројним немачким удружењима у региону, као што су: "Немачка народносна заједница – земаљска удруга из Осијека" (Volksdeutsche Gemeinschaft – Landsmannschaft der Donauschwaben in Kroatien – Esseg), "Удруга Немаца и Аустријанаца Вуковар", "Образовни центар младих Немаца у Баји" (Das Ungarndeutsches Bildungszentrum Baja), "Немачка самоуправа жупаније Бач-Кишкун" (Deutsche Selbstverwaltung des Komitats Bács-Kiskun /Bács-Kiskun Megyei Német Önkormányzat), "Савез немачке мађинске самоуправе Толна" (Das Ungarndeutschtum in der Tolnau / Tolna Megyei

Német Kisebbségi Önkormányzatok Szövetsége), "Савез немачких самоуправа Барање" (Verband der Branauer Deutschen Selbstverwaltungen). Наведене немачке мањинске организације и институције јесу део заједничке мреже која годинама организује читав низ регионалних сусрета и реализује велики број пројеката који су усмерени на очување и заштиту етничког и културног идентитета Немаца на тремеђи Мађарске, Хрватске и Србије. Због тога је "Немачко удружење *Адам Берени*" у сарадњи с "Хуманитарним удружењем Немаца *Герхард Сомбор*", "Удружењем Немаца општине Оцаци" и Координационим бироом Института за односе с иностранством у Србији (Koordinationsbüro des Instituts für Auslandsbeziehungen in Serbien - IFA) покренуло web-страницу, која је у исто време и службени гласник, а која извештава о заједничким активностима немачких мањинских организација и институција у "Подунавском троуглу" ("Duna-háromzög" или "Podunavski trokut"). До њеног покретања дошло је у намери да се поменута мрежа додатно ојача и да јој се пружи додатна потпора.

Резултат њихове заједничке сарадње јесу и регионални сусрети, одржани у Апатину 17. 06. 2006. године. Учесници ове манифестације били су представници културних центара, организација и институција немачке националне мањине из региона. Током њеног одржавања они су презентовали до сада постигнуте резултате рада који се односе на заштиту и очување етничког и културног идентитета немачке мањине у срединама из којих су дошли. На њему је извршена и евалуација првих међународних пројеката који су реализовани од стране поменутих институција, као и проналажење начина за унапређивање њихове међусобне сарадње.

Круцијални корак у погледу очувања и обнове сопственог етничког и културног идентитета немачке заједнице у Војводини учињен је конституисањем Националног савета – административног тела које ће интересе локалних удружења усклађивати с општим интересима ове заједнице, креирати и спроводити остваривање њених стратешких циљева и на основу тога остваривати сва њена законска права и обавезе. Он је формиран на Електорској скупштини одржаној у Новом Саду, 16. децембра 2007. године. Кристалисању потребе за његово формирање претходили су дугогодишњи преговори представника немачких удружења, током којих су изнети различити, па чак и опречни ставови у вези с поменутиим телом. Немачка удружења из Војводине су 2006. године постигла заједнички договор о формирању Националног савета, којим је предвиђено да без обзира на број својих чланова, сва имају право на једног представника у њему. Поред тога, договор их је обавезао да сва удружења у својим срединама приступе прикупљању потписа грађана који се на попису изјашњавају као Немци, да би на тај начин био испуњен услов за одржавање Електорске скупштине, јер је за њено одржавање било потребно прикупити 3.000 потписа, за учешће 30 електора-претставника удружења.

Поменути договор је предвидео да свако удружење на сваких 100 прикупљених потписа стиче право на једног електора.

У припремним активностима које су предходиле одржавању Електорске скупштине, учествовало је и апатинско "Немачко удружење *Адам Беренц*". Његови чланови прикупили су 400 потписа, чиме су остварили право на 4 представника на електорској скупштини, тако да су на њој, уз једног директног представника удружења, били заступљени с укупно 5 електора.

Њиховим заједничким напорима усмереним ка формирању Националног савета немачке националне мањине у Војводини, заокружена је промена њихове идентитетске стратегије и створени сви предуслови за нормализацију живота немачке националне мањине у Србији, односно Војводини.

Закључна разматрања

Резултати истраживања спроведеног међу члановима и активистима апатинског "Немачког удружења *Адам Беренц*", представљени у овом раду, потврђују да су се промене идентитетских стратегија Немаца у Апатину одвијале упоредо с променама идентитетских стратегија Немаца у Војводини и да кореспондирају с актуелним друштвеним и политичким дешавањима. Њихову трансформацију су изазвала турбулентна историјска дешавања у прошлом столећу. Југословенске власти, успостављене по окончању Другог светског рата, према југословенским и војвођанским Немцима су, због њиховог масовног учешћа у окупаторским војним, паравојним и полицијским јединицама, као и у његовом административном апарату, приступиле улогоравању највећег броја југословенских Немаца, конфискацији њихове имовине и одузимању њихових грађанских права. Након расформиравања логора и повратка у нормалан живот највећи број припадника немачке националне мањине определио се за етничку мимикрију, односно за свесно одбацивање или прикривање симбола сопственог етничког идентитета. До поновног "буђења" Немаца у Војводини и њиховог изласка из стања "етничке хибернације" долази тек након распада бивше СФРЈ, и прилагођавањем законских оквира европским стандардима заштите националних мањина у Србији.

Друштвене промене које су обележиле процес транзиције, карактеристичне за све земље бившег "источног блока" и за скоро све бивше југословенске републике, у коме је дошло до преображаја некадашњег социјалистичког друштва у друштво тржишног капитализма и вишестраначке демократије, довеле су, између осталог, до снажне опредељености српске владе да интензивира усклађивање уставно-правних норми које се

односе на заштиту њених националних мањина с актуелним европским стандардима. Тако је у српском друштву створен знатно повољнији амбијент за јавну манифестацију симбола етничког и културног идентитета војвођанских Немаца – њиховог језика, вере, обичаја и културног наслеђа, него што је то био случај у претходном периоду, што је уз утемељење правних оквира омогућило војвођанским Немцима да, користећи своја законска права, а у складу с општим друштвеним променама, први пут након Другог светског рата отпочну "излазак из вишедеценијске етничке илгале".

Као што је то био случај и у осталим деловим Војводине, Немци у Апатину одбацују етничку мимикрију и вођени интенцијом да "оживе" Немце у Апатину и његовој околини оснивају "Немачко удружење *Адам Беренц*" и преко њега покрећу низ активности. Показало се да се по свом општем значају за ревитализацију и (ре)конструкцију етничког идентитета апатинске немачке заједнице издвајају активности везане за очување и обнову јавне употребе немачког језика и рад на формирању Националног савета. Активности "Немачког удружења *Адам Беренц*" везане за подизање нивоа његовог познавања унутар апатинске немачке заједнице, треба тумачити у светлу настојања да обнови његову јавну употребу и на тај начин поново успостави израженије етничке границе у односу на етничке групе у свом мултиетничком, мултикултурном и мултилингвалном окружењу.

С друге стране, делатности "Немачког удружења *Адам Беренц*" везане за формирање Националног савета немачке националне мањине у Војводини, допринеле су сарадњи са сличним удружењима и омогућиле стварање институције која ће играти значајну улогу у даљем очувању и ревитализацији њиховог етничког и културног идентитета.

На основу свега до сада представљеног јасно се уочава да "Немачко удружење *Адам Беренц*" из Апатина кроз своје активности уобличава идентитетске стратегије локалне заједнице, у складу с актуелним друштвеним околностима.

Литература

- Bukvić, M. 1969. *Apatin kroz vekove*. Apatin: Kulturno-prosvetna zajednica-Apatin.
Димитријевић, Д. 2005. Реституција "стечених права" припадника немачке мањине у бившој Југославији. *Теме - часопис за друштвене науке* 3: 337-404.
Domonji, P. 2003-2004. Položaj malih manjina u Vojvodini. *Habitus* 9/10: 147-166. Novi Sad: Centar za multikulturalnost.
Jankulov, B. 1961. *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII i XIX veku*. Novi Sad: Posebna izdanja Matice srpske.

- Janjetović, Z. 2005a. *Deca careva, pastorčad kraljeva, nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918-1941*. Beograd: Institut za Noviju istoriju Srbije.
- Janjetović, Z. 2005b. *Between Hitler and Tito. Disapperance of the Ethnic Germans from the Vojvodina*. Belgrade: Danube studies Fund at the University of Mary, Bismarck, ND.
- Крел, А. 2006а. Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века. *Гласник Етнографског института САНУ* LIV: 249-286.
- Крел, А. 2006b. *The German National Minority in Subotica: Symbols of Ethnic Identity*. Wiena: http://www.inst.at/trans/16Nr/14_4/krel16.htm.
- Крел, А. 2007. Положај немачке националне мањине у Војводини на примеру Немаца у Суботици. У *Положај националних мањина у Србији*, ур. Војислав Становчић, 440- 441. Београд: Одељење друштвених наука САНУ, књига СХХ, Међуодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права, књига 30.
- Крел, А. 2008. Улога удружења "Герхард" у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца. У *Слике културе некад и сад*, ур. Зорица Дивац, Београд: Етнографски институт САНУ, 24.
- Крел, А. 2009а. Ревитализација етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима. *Гласник Етнографског института САНУ*, LVII (1), 80.
- Крел, А. 2009б. Били бисмо и Кинези, само да нас оставе на миру: (ре)конструкција етничког идентитета Немаца у Војводини. *Антропологија* 9: 131-146. Београд: Центар за етнолошка и антрополошка истраживања Филозофског факултета у Београду.
- Kalman, L. 2004. *Apatin i okolina*. Novi Sad: Biblioteka Matice srpske.
- Mašić, B. 1998. *Kratka istorija apatinske crkve i grada Apatina*. Apatin: Rimokatolički župni ured Apatin.
- Promicer, K. 2004. (Ne-)vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. Neka teorijska zapazanja. U *Skrivene manjine na Balkanu*, ur. Biljana Sikimić. Beograd: Balkanološki institut SANU.
- Rüdiger, H. 1931. *Die Donauschwaben in der südslawischen Batschka, Auslands und Heimatverlag*. Stuttgart: Aktiengesellschaft.

Aleksandar Krel

The Adam Berenz German Society and the Revitalization of the Ethnic Identity of Germans in Apatin

At the time of the violent interethnic conflict in the former Yugoslavia, ethnic Germans in Serbia became publicly active for the first time after decades of "ethnic mimicry", founding ethnic German societies. It is through these societies that the process of revitalization and (re)construction of their ethnic and cultural identity has been taking place. There are about a dozen such soci-

eties active in Vojvodina today, one of them being the *Adam Berenz* German Society in the town of Apatin. The paper looks at the conceptualization and symbolization, analysis of ethnic strategies and presentation of modalities by means of which the Apatin association seeks to preserve and revive certain specific ethnic and cultural elements of the German ethnic community.

Key words: German ethnic minority in Vojvodina, *Adam Berenz* German Society, Apatin, ethnic identity

Aleksandar Krel

L'association allemande *Adam Berenc* et la revitalisation de l'identité ethnique des Allemands à Apatin

À l'époque de graves conflits interethniques sur le territoire de l'ex-Yougoslavie, les membres de la minorité allemande, pour la première fois après une période de plusieurs décennies de "mimétisme ethnique" apparaissent sur la scène publique fondant des associations qui rassemblent des citoyens de nationalité allemande. Le processus de revitalisation s'y déroule, ainsi qu'une (re)construction de leur identité ethnique et culturelle. Aujourd'hui en Voïvodine une dizaine de telles associations fonctionnent, et l'une d'entre elles est "L'association allemande *Adam Berenc*" à Apatin. Dans ce travail est étudiée la conceptualisation et la symbolisation, l'analyse des stratégies ethniques et la présentation des modalités par lesquelles l'association d'Apatin s'efforce de préserver et de revitaliser certains éléments des particularités ethniques et culturelles de la communauté à laquelle elle appartient.

Mots-clés: la minorité allemande en Voïvodine, "Association allemande *Adam Berenc*", Apatin, identité ethnique

Примљено 14.03.2010.

Прихваћено 24.03.2010.